

“HÜSEYİNİK’TEN ÇIKTIM ŞEHİR YOLUNA”:
HARPUT TÜRKÜSÜNDE YAŞAYAN
TELGRAFCI ÂKİF EFENDİ *

Ömer KOÇYİĞİT**

ÖZET

Bu makale Elazığ-Harput yöresine ait Âkif türküsi veya daha bilinen adıyla Hüseyinik türküsiyle ilgilidir. Güftesinde telgrafla ilgili ifadeler bulunan bu türkünün, Harput Telgrafhanesi’nde görev yapan Âkif isimli bir memurun âni ölümü üzerine yakıldığı söylenmektedir. Türkünün muhtelif hikâyelerinde güftede geçen bazı isimlerin Âkif’le olan irtibatı söz konusudur. Sözlü kültürde var olan rivayetlerin doğru olup olmadığına odaklanan bu çalışma, Osmanlı kaynaklarından hareketle türkünün başkahramanı Âkif Efendi’yi, türküde geçen Atı Hanım ve Lütfi gibi isimleri araştırmakta; arşiv belgeleri, salnâmeler ve hatıratlar üzerinden hayatı hakkında fazla bilgi olmayan bir taşra memurunun yaşam öyküsünü gün yüzüne çıkarmaktadır. Türkünün hikâyesini tetkik ederek birtakım söylentileri düzeltip bazı bilgilere açıklık getiren bu makale, kültürel bir devamlılıkla günümüze taşınan türküler üzerinden mikro-tarih ve biyografi çalışmaları için bir örnek sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti, Türki, Biyografi, Telgraf, Harput.

Giriş

Toplumların benlik bilincinde nesilden nesle ulaştırdıkları anlatıların rolü büyüktür. Şehir efsaneleri, masallar, menkıbeler, fıkralar ve türküler bu aktarım sayesinde günümüze gelmiştir. Bir metne dönüşmemiş anılar da bunlara dahil edilebilir, nitekim günümüze yazılı hâlde ulaşan çok sayıda seyahatname ve hatıratın kaleme alınma sebebi, bunların sözlü kültürde unutulma kaygısıdır. Ezberlenmesi zor metinlerin yazıya aktarılmaması durumunda zaman içinde unutulması, büyük değişikliklere maruz kalması, birtakım ilavelerle yeniden kurgulanması sıkça karşılaşılan bir durumdur.

* Araştırma Makalesi. Makalenin geliş tarihi: 21.02.2023 / Kabul tarihi: 25.03.2023

** Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, omer.kocyigit@marmara.edu.tr, (ORCID ID: 0000-0002-7592-6946).

Buna rağmen sözlü kültür çok zengindir ve yazılı kaynaklarda ulaşılamayan pek çok bilgiyi sözlü aktarımlardan öğrenmek mümkündür.

Son yüzyılda daha fazla ilgi duyulan sözlü tarih çalışmaları sayesinde tarihçiler şifâhî kültürü yazılı hâle getirmiştir. Böylece bilginin kaybolmaması sağlanmış, tarih araştırmalarına yeni kaynaklar eklenmiş ve metodolojik olarak da tarih yazımı zenginleşmiştir.¹ Bu çalışmaların gerek Avrupa'da gerekse Türkiye'de verimli hâle getirdiği alanlardan biri bölgesel tarih projeleridir. Yöresel bir topluluğun fertleri kendi anlatılarını ve kültürlerini en iyi bilenler olarak tarihlerini yazmaya başlamıştır. Sözlü tarih çalışmaları birtakım rivayetleri kanıt hâline getirmek ve araştırmada kullanmakla alakalı olduğu için bu imkâna yakın kişilerin -yöre ile irtibatlı müteşebbis, aydın ve akademisyenlerin- gayretiyle bölgesel tarih çalışmalarının ortaya çıktığı görülür. Türkiye'deki ilgili literatürde yerel kuruluşların, hemşeri dernekleri ve yerel belediyelerin sponsorluğunda yapılmış araştırmalar oldukça yaygındır. John Tosh'un Avrupa'da bölgesel tarih çalışmalarının birtakım amatör girişimlerin ürünü olduğuna dikkat çekmesi gibi, Türkiye'de de benzer şekilde, emekli bir öğretmen, bölgede görev yapmış bir devlet memurunun, memleketini anlatmak isteyen bir vatandaşın derleyip topladıklarıyla bölgesel tarih çalışmalarının yapıldığı bilinen bir durumdur.²

Öte yandan tarihçiler için bu amatör teşebbüsler sistematik bir çalışmaya, sorun odaklı yaklaşıma tabi tutulabilir. Bir başka ifadeyle, amatörce derlenip toplanan bilgi kırıntılarının dahi kaynaklık açısından değerinin olduğunu kabul etmek gerekir. Özellikle mikro-tarih çalışmaları için sözlü ve bölgesel tarih çalışmaları çok önemli malzemeler sunmaktadır. Örneğin Türkiye'de tarihçiler için araştırma kaynağı olarak kullanılacak türkü ve destanların sayısı oldukça fazladır. Balkan türküleri Osmanlı'ya yapılan göçten, Yemen türküleri Birinci Dünya Savaşı'ndan, gurbet türküleri Avrupa'daki diasporadan izler taşır. Bahsedilen teşebbüslerden faydalanan bu makale, bir türkünün hikâyesinde sunulan ayrıntıların doğru olup olmadığı merakıyla yazılmıştır.

¹ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih*, çev. Şehnaz Layikel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, 1-64; Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001, 6-30.

² Salih Özbaran, *Tarih, Tarihçi ve Toplum: Tarihin Çağrışımı Doğası Tarihçilik ve Tarih Öğretimi Üstüne Düşünceler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, 43-50.

Makalenin ortaya çıkma süreci internette Harputlu bir kişiden Hüseyinik türküsünün hikâyesini duyduktan sonra başladı. Osmanlı arşivinde Harput'ta görev yapmış Âkif Efendi'yi tespit ettikten sonra ölümü üzerine ailesine verilen maaşla ilgili belgeyi inceledim, bu belgede devlet hizmetine kaç yaşında girdiğini ve ilk görev yerine hangi yıl atandığını bulup doğum tarihini hesapladım, sicil defterlerinde o sene doğmuş Âkif isimli memurları araştırarak aradığım kişiye ulaştım, defterde sunulan tercüme-i hâl sayesinde Âkif'in görev yaptığı beldeleri çıkardım, ardından yıllara göre vilayet salnâmelerini inceleyerek kendisinin kayıtlı olduğu memuriyetleri buldum, hizmetlerinden dolayı ona verilen ödüller ve vefatından sonra çıkarılan hizmet cetveliyle biyografisini zenginleştirdim, ayrıca türküde geçen diğer isimleri araştırarak türkünün hikâyesini tahkik ettim. Kısacası, bir türkünün hikâyesi, taşradaki bir telgraf memurunun biyografisini tarih sahnesine çıkaran bu araştırmanın başlangıç noktası oldu.

Hüseyinik'ten Çıktım Şehir Yoluna

Hüseyinik türküsünün muhtelif sanatçılarca icraları bulunmaktadır. Bir televizyon programına ait videoda türküyü seslendiren Ahmet Kaya, öncesinde "Lokman Hoca" dediği Lokman Tasalı'ya telgrafçı Âkif'i sorar. Tasalı'nın kısaca anlattığı hikâyeye göre "Âkif kız kardeşiyle Hüseyinik'te oturuyor, Harput'ta telgrafhanede çalışıyordu. Kalbinden rahatsızdı. Türküde dediği gibi tenesire sığmayan dalyan gibi, 1.90 boylarında aslan gibi bir çocuktur. Bir gün Hüseyinik'ten Harput'a çıkarken, şehir yolunda peyk-i ecel geliyor, boynuna biniyor, orada ruhunu teslim ediyor. Çok genç yaşta, ömrünün baharında, veda ediyor hayata. İşte bu acı olay üzerine Harput'un meçhul olan yazarları hemen bu türküyü yakıyorlar."³

Bu hikâyeyi aktaran emekli Albay Lokman Tasalı, 1929 Harput doğumlu bir kültür insanıdır. Harput yöresine dair kitapları olan Tasalı'nın aktardığına göre küçükken Harput'un ileri gelenlerinden komşuları vardı, onların bir araya gelmesiyle evlerinde sohbet meclisi yapılırdı ve türküler söylenirdi. Annesi Zekiye Hanım kadınların bulunduğu meclislerde Harput türkülerinin hikâyelerini anlatıp seslendirirdi. Tasalı annesini hayranlıkla dinlerken öğrendiği bu hikâyelerin kendisini derinden etkilediğini söyler. Hüseyinik türküsü de çocukluk çağında bu meclislerde duyduğu ve

³ <https://www.youtube.com/watch?v=AYjO1Yc4YYc>

sonrasında aktardığı hikâyelerden biriydi. Ağabeyi Ahmet Tasalı'dan aldığı musikî eğitimi sonucunda Harput kültürünü aktaran biri olarak Lokman Tasalı, Hüseyinik türküsünü icra ederken "yıkma" adını verdiği -müziğin tekdüze gidişatını değiştiren- üslupla türküyü farklılaştırmış, bu üslubu da ağabeyi Ahmet Tasalı ve Harputlu sanatkâr Demirci Sıtkı'dan⁴ öğrendiğini belirtmiştir.⁵ Dolayısıyla bu türkünün günümüze gelişinde önemli rol oynayan Tasalı, türkünün hikâyesini de Harput'un sözlü kültüründen bizzat öğrenerek günümüze aktarmıştır.

Türkünün hikâyesi daha erken bir tarihte İshak Sunguroğlu tarafından ayrıntılı bir şekilde kaleme alınmıştır. 1888 yılında Harput'ta doğan Sunguroğlu, Osmanlı'nın son döneminde Harput'ta öğretmenlik, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise İstanbul'da ticaretle meşgul olup 1935'te memuriyete dönmüş ve 1954'te emekli olmuş biridir. Harput türkülerini asıllarına uygun olarak icra edilmesi için makamlarına göre gruplandırılmış, Harputlu okuyucuların icralarını bantlara kaydetmiş ve notalara alınmasını sağlamıştır. 1948 yılında yazmaya başladığı *Harput Yollarında* isimli kitabının dört cildini uzun emekler sonucunda yayımlamış fakat beşinci cildi tamamlayamadan 1977'de vefat etmiştir. Sunguroğlu eserinin üçüncü cildinde söz konusu türküyü "Vakaya istinat eden şarkı ve türküler" başlığı altında gruplandırarak "Âkif türküsü" olarak tanıtmaktadır. Dolayısıyla türkü yöre halkınca bilinen adını olayın kahramanından, telgrafçı Âkif'ten almıştır. Sunguroğlu türkünün hikâyesini şöyle aktarmaktadır:

"1880 tarihinde Elazığ vilayet merkezi PTT'sinde muhabere memuru, 1887'de Harput'ta yine muhabere memuru ve 1892'de ise Harput posta telgraf müdürü olan yakışıklı, mert ve herkes tarafından sevilen ve sayılan Âkif namında bir zat varmış, kendisi Hüseyinik'te oturmuş. Sabahları saray yoluyla Harput'a çıkar, akşamları da Kale'nin alt tarafındaki Deliktaş yolundan Hüseyinik'e inermiş. Harput'un en şen zamanları. Âkif, bir rivayete göre de uçarı hovarda. Bir yığın dostları arasında gece gündüz eğlence âlemlerinde yaşar, tozar cinsinden hovarda. Bir sürü de sevdalısı var... İşte Âkif, böyle

⁴ Sıtkı Demirci'nin hayatı için bkz: Şemsettin Taşbilek, *Bize Harputlu Derler: Elazığ Müzik Kültürü*, C. 2, Başarı Dergisi Yayınları, Bursa 2012, 24-31.

⁵ Ahmet Tefik Yucasu, *Lokman Tasalı ve Harput Mûsikîsi*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ 2014, 8-11.

ferih fahur yaşarken hiç de beklenmedik bir zamanda, Hüseyinik'ten şehre çıkarken yolda bir kalp kriziyle ölüp gidiyor. Ölüm hadisesi memleketin her köşesinde duyulunca bütün bir şehir halkı ve hele sevgilileri arkasından gözyaşları dökmüşler, haftalar ve aylarca matem tutmuşlardır.”⁶

İshak Sunguroğlu'nun erken bir tarihte yayımladığı bu rivayet, Lokman Tasalı örneğinde olduğu gibi onun Harput'ta küçüklükten beri dinlediği hikâyeye olmalıydı. Gerek türkünün hikâyesini gerekse güftesini ayrıntılı bir şekilde aktaran Sunguroğlu'nun çocukluk yıllarında telgrafçı Âkif hayattaydı. Türkünün güftesi ve bestesinin Saçlızade Hacı Vehbi'ye ait olduğunu belirten Sunguroğlu, genellikle üç kıta hâlinde söylenen türkünün dördüncü kıtasını da kitabında zikreder. Onun aktardığı şekliyle Hüseyinik türküsünün sözleri şöyledir:

Hüseyinik'ten çıktım şehir yoluna
 Can ağrısı tesir etti koluma
 Yaradanım merhamet et kuluna
 Yazık oldu yazık şu genç ömrüme
 Bilmem şu feleğin bana cevri ne

Telgrafın direkleri sayılmaz
 Ati Hanım baygın düşmüş aylmaz
 Böyle canlar teneşire koyulmaz
 Yazık oldu yazık şu genç ömrüme
 Bilmem şu feleğin bana cevri ne

Lütfü gelsin telgrafın başına
 Bir tel çeksin Musul'da kardaşıma
 Bu gençlikte neler geldi başıma
 Yazık oldu yazık şu genç ömrüme
 Bilmem şu feleğin bana cevri ne

⁶ İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, 3. Cilt, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı, İstanbul 1961, 102.

Coşkun sular coşa coşa çağlıyor
 Sefil anam Âkif diye ağlıyor
 Ati Hanım karaları bağlıyor
 Yazık oldu yazık şu genç ömrüme
 Bilmem şu feleğin bana cevri ne⁷

Fikret Memişoğlu'nun kaydettiğine göre türkünün bir kıtası daha bulunmaktadır:

Hüseyin'in altı serin bahçalar
 Başıma toplandı hacı, hocalar
 Tabutum kaldırsın gençler, kocalar
 Yazık oldu yazık şu genç ömrüme
 Bilmem şu feleğin bana cevri ne⁸

Türkünün ilk satırında Hüseyin ve “şehir” olarak iki yerleşim yeri geçmektedir. “Şehir” olarak kastedilen yer, Sultan Abdülaziz dönemine kadar şehir merkezi, sonrasındaysa Ma'mûretülazîz (Elazığ) vilayetine bağlı bir kasaba olan Harput'tur. Bugün Ulukent Mahallesi olarak bilinen Hüseyin ise Harput Kalesi'ne en yakın yerleşim yerlerinden biriydi. Yaya olarak “şehre” on beş dakikalık yürüme mesafesinde bulunuyordu. 570 hane ve bir camii olan Hüseyin Köyü'nün 1894 yılında 3582 kişilik nüfusun 2283'ünü Ermeniler, 671'ini ise Müslümanlar teşkil ediyordu.⁹ Bu Müslüman nüfustan biri Âkif Efendi'ydi.

Â k i f

Buraya kadarki bilgilerden yola çıkarak Osmanlı Arşivleri'nde tarama yapıldığında karşımıza Harput Telgraf ve Posta İdaresi'nde baş memurluk yapmış ve 21 Ağustos 1894 tarihinde vefat etmiş Âkif Efendi çıkar. İsmi salnâmelerde Âkif Efendi, arşiv belgelerinde Mehmed Âkif Efendi olarak

⁷ İshak Sunguroğlu, *a.g.e.* 103. Eserde çok sayıda Harput ve Elazığ türküsünün hikâyeleri ve güfteleri aktarılmıştır. Bkz: *A.g.e.* 83-164.

⁸ Fikret Memişoğlu, *Harput Ahengi*, Matbaa Teknisyenleri Basımevi, İstanbul 1966, 36-37.

⁹ Süleyman Yapıcı, *Osmanlı Salnâmelerinde Harput (1869-1908)*, Eleskav Yayınları, Elazığ 2009, 51-52. Ayrıca bkz: Arsen Yarman, *Palu-Harput 1878: Çarsancak, Çemişgezek, Çapakçur, Erzincan, Hizan ve Civar Bölgeler*, C. 2, Derlem Yayınları, İstanbul 2010, 445-455.

kayıtlıdır. Türküde genç ömründe hayata veda ettiği vurgulanan Âkif Efendi vefat ettiğinde 48 yaşındaydı. Vefatından sonra annesi ve eşine maaş tahsisi için Ma'mûretülazîz vilayetinden Âkif Efendi'nin hizmet cetveli gönderilmiştir.¹⁰

Mülkiye Tekaid Nezareti'nce hazırlanan bu cetvele göre Mehmed Âkif Efendi'nin çalışma hayatı hakkında ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Buna göre kendisi 23 yaşındayken devlet hizmetine girmiş ve ilk görev yeri olan Batman'a 27 Nisan 1869'da (15 Nisan 1285) muhabere memuru olarak atanmıştır. Dolayısıyla Âkif Efendi 1846 doğumludur. 25 yıl 3 ay süren devlet memurluğu tecrübesinde 10 kez görev değişikliği yaşamış, muhtelif telgrafhanelerde çalışsa da 16 yılı aşkın bir süre Harput'ta kalmıştır. Harput'taki görevleri 13 Mart 1874'ten 23 Temmuz 1883 ve 21 Temmuz 1887'den vefat ettiği 21 Ağustos 1894 tarihleri arasındadır.¹¹

Hizmet cetvelindeki bilgiler şu şekildedir:

Tablo 1: *Âkif Efendi'nin Hizmet Cetveli*

Görev Yeri	Görevi	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi	Maaşı (Kuruş)
Batman Dağı, Diyarbakir	Muhabere Memurluğu	27 Nisan 1869	12 Mart 1871	400
Boş		13 Mart 1871	13 Temmuz 1871	
Samsun	Muhabere Memurluğu	14 Temmuz 1871	12 Eylül 1872	400
Diyarbakir	Muhabere Memurluğu	13 Eylül 1872	12 Mart 1874	455
Harput	Muhabere Memurluğu	13 Mart 1874	12 Mart 1880	455
Harput	Muhabere Memurluğu	13 Mart 1880	23 Temmuz 1883	380

¹⁰ BOA, Şura-yı Devlet (ŞD.) nr: 939/47 (1), 14 Safer 1313 / 6 Ağustos 1895.

¹¹ BOA, ŞD., nr: 939/47 (2), 8 Temmuz 1311 / 20 Temmuz 1895.

Hısnmansur	Muhabere Memurluğu	24 Temmuz 1883	12 Mart 1884	500
Ergani	Muhabere Memurluğu	13 Mart 1884	20 Temmuz 1886	500
Harput	Muhabere Memurluğu	21 Temmuz 1886	17 Nisan 1891	500
Harput	Muhabere Memurluğu	18 Nisan 1891	21 Ağustos 1894	600

Hizmet cetveli üzerinden tespit edilen doğum yılı, Âkif Efendi'nin sicilini bulmada kolaylık sağlamıştır. 1846'da dünyaya gelmiş Âkif isimli memurları incelediğimizde Âkif Efendi'nin Sicill-i Ahvâl'de 11 Aralık 1894'te kaleme alınmış tercüme-i hâli karşımıza çıkar.¹² Burada geçen bazı bilgiler, ailesine maaş tahsisi için hazırlanan yukarıdaki hizmet cetvelinden farklıdır. Bazı görevlere başladığı tarih burada farklı yazılmış, görev yerleri ve maaş miktarları daha ayrıntılı verilmiştir. Âkif Efendi'nin tercüme-i hâlinden yola çıkılarak hazırlanan tablo şu şekildedir:

Tablo 2: *Âkif Efendi'nin Tercüme-i Hâlindeki Görev Bilgileri*

Görev Yeri	Görevi	Başlangıç Tarihi	Maaşı
Batman Dağı	Muhabere Memurluğu	27 Nisan 1869	400
Diyarbakir	Muhabere Memurluğu	13 Eylül 1870	400
Boş		13 Mart 1871	
Samsun	Muhabere Memurluğu	13 Temmuz 1871	400
Samsun	Muhabere Memurluğu	27 Aralık 1871	380
Diyarbakir	Muhabere Memurluğu	13 Mart 1872	455

¹² BOA, Dahiliye Defterler (DH.SAİDd.), nr: 54/215, 12 Cemaziyelahir 1312 / 11 Aralık 1894.

Batman Dağı	Muhabere Memurluğu	13 Eylül 1872	455
Harput	Muhabere Memurluğu	13 Mart 1874	355
Harput	Muhabere Memurluğu	13 Aralık 1876	400
Harput	Muhabere Memurluğu	13 Mart 1880	380
Hisnimansur	Muhabere Memurluğu	23 Temmuz 1883	500
Ergani	Muhabere Memurluğu	13 Mart 1884	500
Harput	Sermuhabere Memurluğu	20 Temmuz 1886	500
Harput	Sermuhabere Memurluğu	5 Şubat 1891	600

Sicill-i Ahvâl defterinde Âkif'in memuriyet hayatı haricinde de bilgiler bulunmaktadır. Buna göre Âkif Efendi esnaftan Hasan Ağa'nın oğluydu ve 1846'da Bitlis'te dünyaya geldi. Sıbyan Mektebi'nde temel ilimleri aldı, özel hocalardan Arapça İzhar, Farsça Gülistan ve Hesab okudu. Türkçe okur ve yazardı.

Âkif haberleşmeyle ilgili stajına 1868 yılında 22 yaşındayken Harput Telgrafhanesi'nde başladı. Şakirt olması için on sekiz yaşını geçmiş, okuma yazma ve ilm-i hesap biliyor olması gibi tüm şartları karşılıyordu. Bir sene süren staj hayatında telgrafhanede muhaberatla ilgili tüm eğitimleri tamamladı ve telgraf müdürüyle muallimlerin huzurunda imtihan yapılarak "isbât-ı mahâret" sonucunda muhabere memuru olmaya hak kazandı.¹³ 27 Nisan 1869'da muhabere memuru olarak tayin olduğu Batman Dağı'nda 13 Eylül 1870'e kadar çalıştı. Batman'da görev yaptığı yer kadranhane olarak geçmektedir.¹⁴ 1287 (1870) yılı *Diyarbakir Salnâmesi*'ne göre vilayetteki

¹³ Telgrafhane şakirtleri hakkındaki nizamnamede on üç madde bulunmaktadır. Bkz: "Telgraf Nizamnâmesi", *Düstur*, c. 2, Matbaa-i Amire, İstanbul 1290, 357-358.

¹⁴ Bu kelime bazı belgelerde Kadranhane bazı belgelerde Katranhane olarak geçmektedir. Bu ibarenin, rakam ve işaretlerin bulunduğu levha anlamındaki

kazaların telgrafhaneleri haricinde üç tane kadranhane bulunuyordu. Bunlar Şeyh Çoban, Batman ve Hekimhan kadranhaneleriydi ve birer memuru vardı. Batman Kadranhanesi'nin memuru ise Âkif Efendi'ydi.¹⁵

Âkif'in ikinci memuriyet yeri Diyarbakir oldu. 13 Eylül 1870'te Diyarbakir Merkezi muhabere memurluğuna tayin olunan Âkif'in çalıştığı en kalabalık telgrafhane burasıydı. 1288 (1871) yılı *Diyarbakir Salnâmesi*'nde Türkçe telgraf muhabere memurlarının içinde Âkif de bulunmaktadır. Telgraf müdürü, ser-memurlar, memur-ı sâni ve memur-ı sâlislerin ismi zikredildikten sonra, bu derecelerin haricinde kalan Âkif Efendi "diğeri" olarak kayıtlıdır.¹⁶

13 Mart 1871'e kadar Diyarbakir'de çalışan Âkif Efendi, Rumi takvime göre o senenin başında yapılan görev değişiklikleri sırasında bir yere atanmadı, dört ay kadar açıkta kaldı. Bu süreç memuriyet hayatında işsiz kaldığı tek dönemdir. 13 Temmuz 1871 tarihinde ataması yapılan Âkif, Trabzon vilayetine bağlı Samsun'a gitti. Âkif'in görev yaptığı sırada Samsun'daki telgraf idaresi bir telgraf ve posta müdürü, üç memur, bir lisan-ı ecnebi baş memuru, bir lisan-ı ecnebi memuru ve bir şakirtten müteşekkildi. Üç muhabere memurundan biri Âkif Efendi'ydi ve üçüncü sınıf memur olarak kayıtlıydı.¹⁷

13 Mart 1872'de biten Samsun görevinden sonra tekrar Diyarbakir'e atandı. 13 Eylül 1872'de ise tekrar Batman Dağı'na görevlendirildi. 1290 (1873) yılı *Diyarbakir Salnâmesi*'ne göre Batman Kadranhanesi'ndeki tek memur Âkif Efendi'ydi.¹⁸ Bundan sonraki görev yeri olan Harput, Âkif'in hayatında önemli bir yer hâline gelecekti.

H a r p u t

Âkif Efendi yıllar önce şakirt olarak bulunduğu Harput Telgrafhanesi'ne 13 Mart 1874 tarihinde muhabere memuru olarak atandı. Bu tarih hicri 24

"kadran" kelimesiyle ilgili olabileceği gibi, telgraf direklerinin daha sağlam olması için uçlarına katran sürülmesiyle ilgili bir belgeden hareketle "katran" kelimesinden türemiş olması da muhtemeldir. Bkz: BOA, *Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT.)*, nr: 1753/86, 5 Muharem 1308 / 21 Ağustos 1890.

¹⁵ *Salnâme-i Vilayet-i Diyarbakir*, Diyarbakir Litografya Matbaası, Diyarbakir 1287, 107.

¹⁶ *Salnâme-i Vilayet-i Diyarbakir*, Diyarbakir Litografya Matbaası, Diyarbakir 1288, 112.

¹⁷ *Salnâme-i Vilayet-i Trabzon*, Trabzon Vilayeti Matbaası, Trabzon 1289, 73.

¹⁸ *Salnâme-i Vilayet-i Diyarbakir*, Diyarbakir Litografya Matbaası, Diyarbakir 1290, 112.

Muharrem 1291'di, yeni senenin ilk ayında atandığı için o yılın salnâmesinde hâlâ Batman Kadranhanesi'nde görev yaptığı yazılı olmalıydı. Fakat 1291 (1874) *Diyarbakir Salnâmesi*'nde Batman Kadranhanesi'nin memuru olarak Refet Efendi isminde biri vardır, Âkif'in ismi ise Ma'mûretülazîz'deki ikinci memur olarak geçmektedir.¹⁹ Bir yıl sonraki salnâmede adı geçen Refet Efendi Ma'mûretülazîz'deki ikinci memur, Âkif Efendi ise Batman Kadranhanesi'nde memur olarak kayıtlıdır.²⁰ Salnâmelerin sonundaki tashih cetvellerinde bu karışıklık hata olarak geçmemektedir,²¹ fakat tercüme-i hâl ve hizmet cetveline göre Âkif'in 1872'nin Mart ayından itibaren Harput'ta görevde olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Âkif'in memuriyet siciliyle salnâmelerin uyuşmadığı tek yer burasıdır.

Öte yandan, Âkif'in görev yaptığı yıllarda Ma'mûretülazîz ve Harput telgraf idareleri organizasyonel değişimler yaşamıştır. 1877 yılında Harput, Arapkir, Ergani, Malatya, Hısnımansur ve Palu kazalarından oluşan Ma'mûretülazîz sancağı Diyarbakir'den ayrılıp müstakil bir vilayet oldu.²² Bundan bir sene önce, 1293 (1876) *Diyarbakir Salnâmesi*'ne göre Âkif Ma'mûretülazîz'deki ikinci telgraf memuruydu.²³ 1298 (1881) *Ma'mûretülazîz Salnâmesi*'nde ise telgraf idaresi "Merkez Vilayet Telgraf Dairesi" başlığı altında yazılmış, Âkif Efendi ikinci muhabere memuru olarak ikinci sınıfta kaydedilmiştir.²⁴ Bunun dışında Harput Telgrafhanesi bazen "Harput Telgraf İdaresi" olarak bazen de "Kasaba Telgraf İdaresi" olarak Ma'mûretülazîz'deki telgraf yönetiminin altında yazılmıştır. Bu kayıtlara göre Harput'taki telgraf idaresi genellikle iki kişiden oluşuyordu, bunlardan biri Âkif Efendi'ydı.²⁵

¹⁹ *Salnâme-i Vilayet-i Diyarbakir*, Diyarbakir Litografya Matbaası, Diyarbakir 1291, 110-111.

²⁰ *Salnâme-i Vilayet-i Diyarbakir*, Diyarbakir Litografya Matbaası, Diyarbakir 1292, 121-122.

²¹ *Salnâme-i Vilayet-i Diyarbakir*, 1291, 267; *Salnâme-i Vilayet-i Diyarbakir*, 1292, 283-284.

²² Ahmet Halaçoğlu, "Elazığ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. 10, 1994, 551-552.

²³ *Salnâme-i Vilayet-i Diyarbakir*, Diyarbakir Litografya Matbaası, Diyarbakir 1293, 103.

²⁴ Serdar Özmen, *Sâlnamelere Göre Ma'mûretülazîz Vilayetinin İdari Yapısı (1881 -1908)*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ 2009, 144.

²⁵ Salnâmelerde kaydedildiğine göre Harput'taki iki memurdan biri olan Âkif Efendi'nin 1883'te buradaki görevi bittiğinde yerine Fethi Efendi atanmıştır. Bkz: *Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1301, 56.

Dokuz sene ikamet ettiği Harput'ta görevi biten Âkif, 23 Temmuz 1883'te bugünkü Adıyaman merkezi olan Hısnımansur kazasına telgraf müdürü oldu. 1301 (1883) yılı salnâmesinde kazada kendisinin dışında telgraf memuru görünmemektedir.²⁶ Bu görevi sekiz ay sürdü ve 13 Mart 1884'te Ergani telgraf müdürlüğüne tâyin oldu. Telgrafhanede Âkif Efendi'yle beraber Mustafa isminde bir mülazım da bulunuyordu.²⁷ İki sene dört ay süren Ergani hizmetinin sonunda Âkif Efendi'nin yolu yine Harput'a düştü.

20 Temmuz 1886 Harput kasabası merkezinin baş muhabere memuru olan Âkif'in son görev yeri değişikliği gerçekleşmiş oldu. 1305 (1887) yılı salnâmesinde Ma'mûretülazîz Telgraf İdaresi'nde bir müdür, bir müfettiş muavini, bir ser-memur, üç memur ve bir posta katibinden oluşan teşkilatın sonrasında "kasaba telgraf idaresi" başlığı altında Harput Telgrafhanesi'ne yer veriliyor, burası bir ser-memur ve bir muhabere memurundan oluşuyordu. Ser-memur Âkif Efendi'ydi ve rütbe kısmı boş bırakılmıştı.²⁸ 1307 (1889) yılındaki kayıtlarda 1305 salnâmesindeki bilgiler tekrar edildi.²⁹ Fakat o yıl alacağı terfiden sonra Âkif Efendi rütbesiyle beraber yazılacaktı.

1889 senesinde Âkif Efendi'ye hizmetlerinden dolayı üçüncü derece rütbe verildi. Ma'mûretülazîz vilayetinden Telgraf ve Posta Nezareti'ne, oradan da Sadaret'e tezkire gönderilmiş ve Sadrazam Kamil Paşa'nın onayıyla "19 senedir telgraf ve posta işlerinde müstahdem olan" Harput merkezi ser-memuru Âkif Efendi'nin "meşhur olan hüsn-i hizmetlerinden" dolayı rütbe-i selâse tevcihi yapılması kararlaştırılmıştı.³⁰ Bu taltif bir yıl sonra tekrarlandı ve Âkif Efendi'ye yeniden üçüncü derece rütbesi verildi. Belgede Harput Telgraf ve Posta ser-memuru Âkif Efendi'nin eski memurlardan olup senelerce Batman Kadranhanesi memurluğunda bulunduğu, yirmi seneden beri görev yaptığı mevkilerin hepsinde "isbât-ı sadâkat ve istikâmet" gösterdiği vurgulanmıştır. Özellikle o sene

²⁶ *Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1301, 89.

²⁷ *Salnâme-i Vilayet-i Diyarbekir*, 1, Diyarbekir Vilayet Matbaası, Diyarbekir 1302, 136.

²⁸ *Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1305, 40.

²⁹ *Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1307, 40.

³⁰ BOA, *DH.MKT.*, nr: 1638/44, 5 Temmuz 1305 / 17 Temmuz 1889; BOA, Yıldız Resmi Maruzat (Y..A...RES.), nr: 48/44 (1), 4 Zilhicce 1306 / 1 Ağustos 1889; BOA, Y..A...RES., nr: 48/44 (2), 2 Mayıs 1305 / 14 Mayıs 1889; BOA, Y..A...RES., nr: 48/44 (3), 5 Temmuz 1305 / 17 Temmuz 1889.

tamamlanan Çarsacak ve Palu hatlarının açılışındaki gayreti ve askeri muhabereattaki hizmetlerinden dolayı Yedinci Kura Askeriye Kumandanlığı'nın isteği üzerine kendisine rütbe tevcihi yapıldı.³¹

Bir muhabere memurunun sadece haberleşmede değil, yeni telgraf hatlarının açılışında da hizmet etmesi takdirle karşılanmıştı. 1308 (1890) yılı salnâmesinde hem telgraf idaresindeki hem de Âkif'in rütbesindeki değişiklikler göze çarpmaktadır. Buna göre Ma'mûretülazîz Telgrafhanesi'nde sekiz tane mûsıl çavuş, kasaba telgraf idaresi olan Harput'ta ise ser-memur Âkif'le beraber Fehmi isimli muhabere memuru, bir de Şakir Ağa isminde mûsıl vardı. Âkif Efendi'nin sâlis rütbesinde olduğu eklenmiş,³² bu bilgiler 1310 (1892) yılı salnâmesinde tekrarlanmıştır.³³

Sadık ve gayretli bir memur olarak posta ve telgraf işlerindeki başarılarından dolayı askeriyenin ve devlet adamlarının takdirini kazanan Âkif Efendi, Harput halkının da sevdiği bir insan oldu. Türkünün hikâyesinde yakışıklı biri olarak tanıtılması, telgraf memurlarının giyim kuşamına dikkat edip uniformalarını daima temiz tutmalarına mecbur olduklarını söyleyen nizamname maddesine uyduğunu gösteriyordu.³⁴ Türküden anlaşıldığı kadarıyla bu yıllarda Hüseyinik'te oturuyor, mesai günlerinde evinden çıkıp "şehir yolu"ndan Harput'a gidiyordu. 48 yaşındaki Âkif Efendi 21 Ağustos 1894'te, sıcak bir Harput günü, evinden telgrafhaneye giderken kalp krizinden vefat etti.

A t i H a n ı m

Türkünün hikâyesinden öğrenildiği üzere, Âkif'in apansız ölümü Harput'u hüzne boğdu. Kasabada aylarca matem tutuldu. Böyle bir türkünün yakılması da bu hüznün bir sonucuydu. Yas tutanların başında hiç şüphesiz ailesi gelmeliydi. Türkünün hikâyesinde Âkif'in genç ve bekar bir delikanlı

³¹ BOA, İrade Dahiliye (İ..DH..), nr: 1190/93130 (1), 13 Receb 1307 / 5 Mart 1890; BOA, DH.MKT., nr: 1751/108, 29 Zilhicce 1317 / 16 Ağustos 1890; BOA, İ..DH.., nr: 1190/93130 (4), 8 Muharrem 1308 / 24 Ağustos 1890; BOA, DH.MKT., nr: 1760/51, 26 Muharrem 1308 / 11 Eylül 1890.

³² *Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1308, 42.

³³ *Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1310, 107-108.

³⁴ "Kırk sekizinci madde: Telgraf memurlarının kâffesi sınıf sınıf elbise-i mahsûsalarını dâima temiz hâlde olarak iktisâya mecbur olacaktırlar." Bkz: "Telgraf Nizamnamesi", *Düstur*, c. 2, 356.

olduğu, Hüseyin’te kız kardeşiyle birlikte yaşadığı söylenmektedir. Türküdeki “Ati Hanım baygın düştü ayılmaz” dizesi buna açık işarettir. Sunguroğlu burada ismi geçen Ati Hanım’ın Âkif’in kız kardeşi olduğunu, aslında isminin Atiye olduğunu belirtir.³⁵

Yukarıdaki bilgilerin aksine, Osmanlı arşiv belgelerinde görüldüğü üzere Âkif Efendi evliydi. Vefatı dolayısıyla Ma’mûretülazîz vilayetinde Âkif’in hizmet yılları ve maaşları hesaplanmış, yapılan tetkikler sonucunda ailesine 111 kuruş ödenmesi gerektiği, zevcesine 56, annesine ise 55 kuruş maaş bağlanması kararlaştırılmıştır.³⁶ Dolayısıyla türkünün hikâyesinde geçen Âkif’in bekar olduğu ve kız kardeşiyle birlikte yaşadığı bilgisi doğru değildir.

56	زوجه آتیه خانم
55	والده اسما
111	

والده اسما وزوجه آتیه خانم

Resim 1: Âkif Efendi’nin zevcesi Asiye Hanım.

Kaynak: BOA, ŞD., nr: 939/47 (2), 8 Temmuz 1311 / 20 Temmuz 1895; BOA, ŞD., nr: 939/47 (1), 14 Safer 1313 / 6 Ağustos 1895.

Bu belgede annesi ve eşinin isimleri de zikredilmektedir. İki farklı yerde annesinin isminin Esmâ, zevcesinin ise Asiye (أسية) olduğu yazılıdır. Asiye Hanım halk arasında Atiye Hanım olarak mı meşhur olmuştu, yoksa belgeyi yazan memur Atiye yerine Asiye mi yazmıştı, ya da Ati Hanım ifadesi türkünün aslında Asi Hanım mıydı bilinmez. Fakat türkünde geçen Ati Hanım’ın Âkif Efendi’nin kız kardeşi değil eşi olduğu, belgenin yazıldığı 1895’te hâlâ hayatta olduğu kesindir. Âkif’in ölümünü gören bir diğer akrabası ise annesi Esmâ Hanım’dı ve türkündeki “Sefil anam Âkif diye ağlıyor” dizesi buna işaret etmektedir. Öte yandan, belgeden anlaşıldığı

³⁵ İshak Sunguroğlu, *a.g.e.*, c. 3, 102-103. Bazı icralarda türkündeki geçen bu isim “Atik Hanım” şeklinde okunsa da doğru değildir.

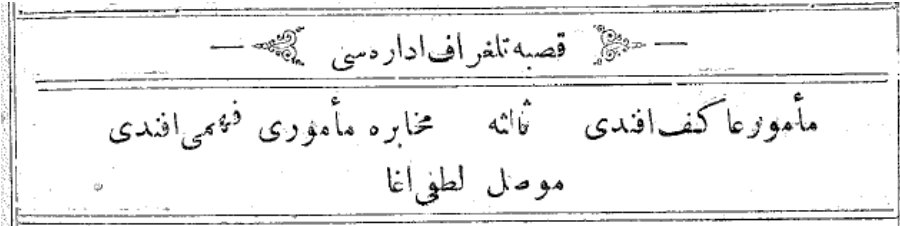
³⁶ BOA, ŞD., nr: 939/47 (1), 14 Safer 1313 / 6 Ağustos 1895.

kadarıyla bu tarihte Âkif'in babası Hasan Ağa hayatta değildi ve büyük olasılıkla çocuğu da yoktu.

L ü t f i

Türküde geçen bir diğer isim Lütfi/Lütfü'dür. "Lütfü gelsin telgrafın başına / Bir tel çeksün Musul'da kardaşıma" dizelerinde geçen kişiyi Sunguroğlu "bizim rahmetli telgrafçı Lütfü" olarak tanıtır ve Âkif Efendi'nin müdürlüğü sırasında Harput PTT'de işe başladığını, çok samimi fakat çok sinirli bir şahsiyet olduğunu söyler.³⁷

1312 (1894) Ma'mûretülazîz Salnâmesi, Âkif'in vefatından bir ay önce basıldı. Burada, önceki yıllıklarla aynı olarak Âkif Efendi üçüncü dereceden memur ve Fehmi Efendi muhabere memurudur. Ancak bir önceki salnâmede mûsıl olarak geçen Şakir Ağa'nın yerine yeni bir kişi gelmiştir, o da Lütfi Ağa'dır.³⁸ Dolayısıyla türküde geçen Lütfü'nün Âkif Efendi'yle bir arada zikredildiği en eski kaynak 1312 salnâmesidir.

Resim 2: Âkif Efendi ve Lütfi Ağa.

Kaynak: *Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1312, 160.

Lütfi Ağa uzun bir süre Harput Telgrafhanesi'nde görev yaptı. 1325 (1907) salnâmesinde kendisi hâlâ Harput'ta mûsıl olarak kayıtlıdır fakat Lütfi Ağa yerine Lütfi Efendi olarak yazılmıştır.³⁹ Lütfü'nün telgrafhanedeki görevi mûsıllıktı. Mûsıllar telgrafhanedeki yazışmaları ilgili kişilere ulaştırmakla yükümlüydü. Mûsıl-ı muharrerât denilen bu kişilerin görevleriyle ilgili Telgraf Nizamnâmesi'nin on ikinci faslında maddeler bulunur. Buna göre bir mûsıl temize çekilmiş (mübeyyez) telgraf metnini

³⁷ İshak Sunguroğlu, *a.g.e*, c. 3, 102-103.

³⁸ *Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1312, 159-160.

³⁹ *Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1325, 70.

derhâl alıp kime gönderildiyse araştırıp ulaştırır, onu bulamazsa bilinen bir yakınına imza veya mühür karşılığında verir ve bu senedi telgrafhaneye getirip memura teslim ederdi. Bu nizamnamede, telgraf gönderilen kişinin uzak bir memlekete gitmiş veya ölmüş olması durumunda mûsılın telgraf memurlarını haberdar edeceği, telgrafhaneye bir saatten uzak yerlere ulaştırılması gereken mektuplar için mûsılın yol ücretinin mektup sahibi tarafından karşılanacağı, telgrafhaneye bir saatten yakın mesafedeki yerler için mûsılın ücret talep edip alması veya mektubu geciktirerek ulaştırması hâlinde hizmetten çıkarılacağı ile ilgili maddeler mevcuttur.⁴⁰ Dolayısıyla türküde geçen Lütfü, Harput Telgrafhanesi'ndeki mektupları îsâl ile görevli bir müstahdemdi.

Türküde Lütfü'nün telgrafın başına geçip Musul'da kardeşine tel çekmesi ifadesinden ne kastedildiği tam olarak tespit edilememiştir. Âkif'in dilinden yakılan bu türküye bakarak kendisinin Musul'da bir kardeşinin olma ihtimali vardır. Bitlis'te esnaftan Hacı Hasan Ağa'nın oğlu olarak dünyaya gelmiş Âkif'in bu bilgileriyle bir kardeşinin olup olmadığı arşivde araştırılmış, Bitlis veya civar bölgelerde doğup babasının adı Hasan olan memurlar incelenmesine rağmen Musul'la bağlantılı kimse bulunamamıştır. Öte yandan, türküde geçen Musul kelimesi belde ismi yerine Lütfü'nün görevi olan mûsıl sözcüğünü karşılama ihtimali de vardır. Buna göre mûsıl olan Lütfü'nün muhabere memuru gibi telgrafın başına geçip Âkif'in ölüm haberini kardeşine tel çekmesi kastedilmiş olur ki, bu durumda türkünün dizesi "Lütfü gelsin telgrafın başına / Bir tel çeksin mûsıl da kardaşıma" şeklinde olur. Bu ibarenin muğlak olması gibi, Lütfü'nün türküde neden yer aldığı, türkünün hangi yıl yakıldığı ve yazarı olduğu söylenen Saçlızade Vehbi'nin Âkif veya Lütfü ile olan münâsebeti de tespit edilememiştir.

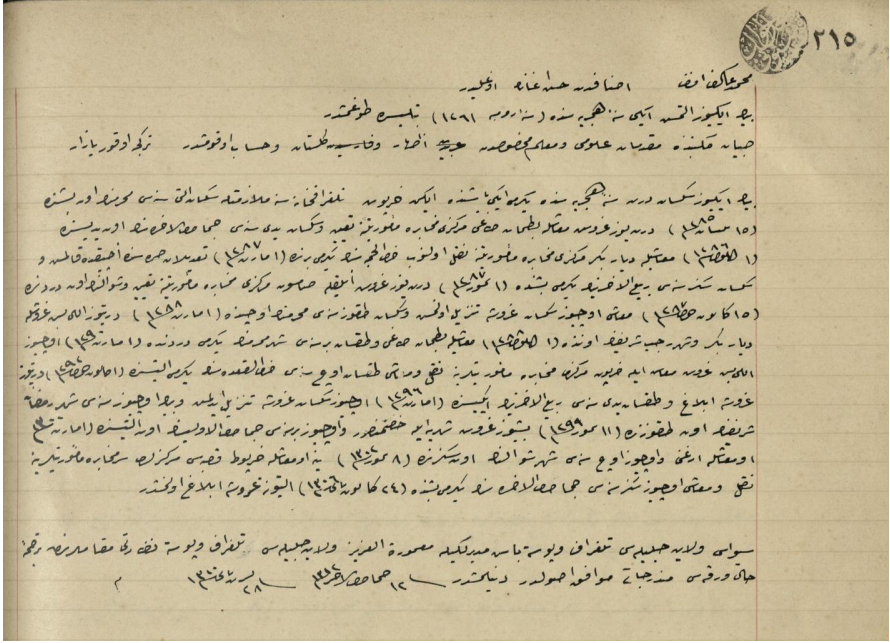
S o n u ç

Mehmed Âkif Efendi 1846 ve 1894 yılları arasında yaşamış, Batman, Diyarbakır, Samsun, Adıyaman, Ergani ve Harput'ta devlet hizmetinde bulunmuş, hayatını sadece muhabere memurluğu yaparak kazanmış bir telgrafçıydı. Kırk sekiz yaşında Harput'ta vefat ettiğinde "baygın düşüp" "karalar bağlayan" Ati Hanım onun eşi, Lütfü ise telgrafhanede onun

⁴⁰ "Telgraf Nizamnamesi", *Düstur*, c. 2, 361.

emrinde çalışan bir mûsıldı. Âkif Efendi'nin yaşamı hakkında bilinenler sözlü aktarımın haricinde onun görevleriyle ilgili arşiv ve yıllıklara dayanmaktadır. Sözlü kültürdeki yeri olmasa Âkif Efendi'nin hayatı, arşiv belgelerinden araştırılıp yazılmaya değer görülmeyecekti. O, geç Osmanlı döneminde taşrada telgraf memurluğu yapmış pek çok devlet görevlisinden sadece biriydi. Onu diğerlerinden farklı kılan tarafı idari görevleri, aldığı terfiler veya ödüller değildi. Bir kasabada memurluk yapan Âkif Efendi'nin halk arasında sevilmesi, onun beklenmedik bir anda ölümü sonrasında bir mâteme yol açmış, bu da bir türkünün yakılmasına sebep olmuştu. Türkünün bölgesel tarihte yer bulan hikâyesinin sözel aktarımı sonucunda Âkif Efendi unutulmamış, bir yöre halkının sevgi ve hüznünün yansıması olarak Hüseyinik türküsünün bugüne ulaşması neticesinde sıradan bir telgraf memuru sıra dışı bir üne kavuşmuş ve tarih sahnesinde kendisine bir yer bulmuştur.

EKLER

Ek 1: Sicill-i Ahvâl Defterinde Âkif Efendi'nin tercüme-i hâli

“Mehmed Âkif Efendi. Esnaftan Hasan Ağa'nın oğludur.

Bin iki yüz altmış iki sene-i hicriyyesinde (sene-i rumiye 1261) Bitlis'te doğmuştur.

Sıbyan mektebinde mukaddemât-ı ulûmu ve muallim-i mahsusdan Arabî'den İzhar ve Farişî'den Gülistan ve Hesab okumuştur. Türkçe okur yazar.

Bin iki yüz seksen dört sene-i hicriyyesinde yirmi iki yaşında iken Harput Telgrafhanesi'ne mülâzemetle seksen altı senesi Muharrem'inin on beşinde (15 Nisan 1285) dört yüz kuruş maaşla Batman Dağı merkezi muhabere memuriyetine tâyin ve seksen yedi senesi Cemâziyelâhire'sinin on yedisinde (1 Eylül 1286) maaşıyla Diyarbekir merkezi muhabere memuriyetine nakl olunub Zilhicce'sinin yirmi birinde (1 Mart 1287) tâdilât sırasında açıkta kalmış ve seksen sekiz senesi Rebiülâhir'inin yirmi beşinde (1 Temmuz 1287) dört yüz kuruş aylıkla Samsun merkezi muhabere

memuriyetine tâyin ve Şevval'inin on dördünde (15 Kanun-ı Evvel 1287) maaşı üç yüz seksen kuruşa tenzil olunmuş ve seksen dokuz senesi Muharrem'inin üçünde (1 Mart 1288) dört yüz elli beş kuruşla Diyarbekir ve şehir-i Receb-i şerifin onunda (1 Eylül 1288) maaşıyla Batman Dağı ve doksan bir senesi şehir-i Muharrem'inin yirmi dördünde (1 Mart 1290) üç yüz elli beş kuruş maaş ile Harput merkezi muhabere memuriyetlerine nakl ve maaşı doksan üç senesi Zilkade'sinin yirmi altısında (1 Kanunuevvel 1292) dört yüz kuruşla iblâğ ve doksan yedi senesi Rebiülâhîr'inin ikisinde (1 Mart 1296) üç yüz seksen kuruşa tenzil edilmiş ve bin üç yüz senesi şehir-i Ramazan-ı şerifinin on dokuzunda (11 Temmuz 1299) beş yüz kuruş şehriyye ile Hısnımansur ve üç yüz bir senesi Cemaziyelevvel'inin on altısında (1 Mart 1300) o maaşla Ergani ve üç yüz üç senesi şehir-i Şevval'inin on sekizinde (8 Temmuz 1302) yine o maaşla Harput kasabası merkezinin ser-muhabere memuriyetlerine nakl ve maaşı üç yüz sekiz senesi Cemâziyelâhîre'sinin yirmi beşinde (24 Kanunusani 1306) altı yüz kuruşla iblâğ olunmuştur.

Sivas vilayet-i celilesi Telgraf ve Posta Başmüdürlüğüyle Ma'mûretülâzîz vilâyet-i celilesi Telgraf ve Posta Nezareti makamlarından tercüme-i hâl varakası münderecatı muvâfık ahvâldir denilmiştir. Fi 12 Cemâziyelâhîr 1312 / 28 Teşrinisâni 1310."⁴¹

KAYNAKÇA

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri
Kaynakları

BOA, DH.MKT. (Dahiliye Mektubi Kalemi), nr: 1638/44, 5 Temmuz 1305 / 17 Temmuz 1889).

BOA, DH.MKT., nr: 1751/108, 29 Zilhicce 1317 / 16 Ağustos 1890.

BOA, DH.MKT., nr: 1753/86, 5 Muharem 1308 / 21 Ağustos 1890.

BOA, DH.MKT., nr: 1760/51, 26 Muharrem 1308 / 11 Eylül 1890.

⁴¹ BOA, DH.SAİDd., nr: 54/215, 12 Cemaziyeleahir 1312 / 11 Aralık 1894.

- BOA, DH.SAİDD. (Dahiliye Defterler), nr: 54/215, 12 Cemaziyelahir 1312 / 11 Aralık 1894.
- BOA, İ..DH.. (İrade Dahiliye), nr: 1190/93130 (1), 13 Receb 1307 / 5 Mart 1890.
- BOA, İ..DH., nr: 1190/93130 (4), 8 Muharrem 1308 / 24 Ağustos 1890.
- BOA, ŞD. (Şura-yı Devlet), nr: 939/47 (1), 14 Safer 1313 / 6 Ağustos 1895.
- BOA, ŞD., nr: 939/47 (2), 8 Temmuz 1311 / 20 Temmuz 1895.
- BOA, Y..A...RES. (Yıldız Resmi Maruzat), nr: 48/44 (1), 4 Zilhicce 1306 / 1 Ağustos 1889.
- BOA, Y..A...RES., nr: 48/44 (2), 2 Mayıs 1305 / 14 Mayıs 1889.
- BOA, Y..A...RES., nr: 48/44 (3), 5 Temmuz 1305 / 17 Temmuz 1889.

Y a y ı n l a r

- "Telgraf Nizamnâmesi", *Düstur*, c. 2, Matbaa-i Amire, İstanbul 1290.
- CAUNCE, Stephen, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçınkaya, Tarih Vakfı Yurt yayınları, İstanbul 2001.
- HALAÇOĞLU, Ahmet, "Elazığ", *DİA*, İstanbul 1994, X, 551-552.
- MEMİŞOĞLU, Fikret, *Harput Ahengi*, Matbaa Teknisyenleri Basımevi, İstanbul 1966.
- ÖZBARAN, Salih, *Tarih, Tarihçi ve Toplum: Tarihin Çağrışımı Doğası Tarihçilik ve Tarih Öğretimi Üstüne Düşünceler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.
- ÖZMEN, Serdar, *Sâlnâmelere Göre Ma'mûretülâzîz Vilayetinin İdari Yapısı (1881 -1908)*, Fırat Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2009.
- Salnâme-i Vilayet-i Diyarbekir*, c. 1, Diyarbekir Vilayet Matbaası, Diyarbekir 1302.
- Salnâme-i Vilayet-i Diyarbekir*, Diyarbekir Litografya Matbaası, Diyarbekir 1287.
- Salnâme-i Vilayet-i Diyarbekir*, Diyarbekir Litografya Matbaası, Diyarbekir 1288.
- Salnâme-i Vilayet-i Diyarbekir*, Diyarbekir Litografya Matbaası, Diyarbekir 1290.
- Salnâme-i Vilayet-i Diyarbekir*, Diyarbekir Litografya Matbaası, Diyarbekir 1291.

- Salnâme-i Vilayet-i Diyarbekir*, Diyarbekir Litografya Matbaası, Diyarbekir 1292.
- Salnâme-i Vilayet-i Diyarbekir*, Diyarbekir Litografya Matbaası, Diyarbekir 1293.
- Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1301.
- Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1305.
- Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1307.
- Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1308.
- Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1310.
- Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1312.
- Salnâme-i Vilayet-i Ma'mûretülazîz*, Ma'mûretülazîz Vilayet Matbaası, 1325.
- Salnâme-i Vilayet-i Trabzon*, Trabzon Vilayeti Matbaası, Trabzon 1289.
- SUNGUROĞLU, İshak, *Harput Yollarında*, c. 3, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı, İstanbul 1961.
- TAŞBİLEK, Şemsettin, *Bize Harputlu Derler: Elazığ Müzik Kültürü*, c. 2, Başarı Dergisi, Bursa 2012.
- THOMPSON, Paul, *Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih*, çev. Şehnaz Layıkel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.
- YAPICI, Süleyman, *Osmanlı Salnâmelerinde Harput (1869-1908)*, Eleskav Yayınları, Elazığ 2009.
- YARMAN, Arsen, *Palu-Harput 1878: Çarsancak, Çemişgezek, Çapakçur, Erzincan, Hizan ve Civar Bölgeler*, c. 2, Derlem Yayınları, İstanbul 2010.
- YUCASU, Ahmet Tevfik, *Lokman Tasalı ve Harput Mûsikîsi*, Fırat Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2014.

İ n t e r n e t K a y n a k l a r ı

<https://www.youtube.com/watch?v=AYjQ1Yc4YYc>

Erişim

Tarihi:

05/02/2023

“ I TOOK THE CITY ROAD FROM HÜSEYİNİK ”
TELEGRAPHER ÂKİF EFENDİ IN A HARPUT FOLK SONG ”

Abstract

This article is about the folk song of Âkif, or more commonly known as the Hüseyinik folk song, from the Elazığ-Harput region. It has repeatedly been claimed that this song, which contains expressions about the telegraph, was written after the sudden death of an officer named Âkif, who was working at the Harput Telegraph Office during the late Ottoman period. There is a relationship between some of the names in the lyrics and Âkif, according to various rumors about the song. Focusing on whether the rumors existing in oral culture are true or not, this study investigates the biography of the protagonist of the folk song, Âkif Efendi, and figures such as Ati Hanım and Lütfi. It brings to light the life story of a provincial official, about whom little was known, through archival documents, yearbooks and memoirs. By correcting certain rumors and clarifying information in the common stories of the song, this article aims to present an example for micro-history and biography studies through folk songs carried to the present day with a cultural continuity.

Keywords

The Ottoman Empire, Folk Song, Biography, Telegraph, Harput.